

Гіденко Є.С.

*викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМ ДІЯМ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Постановка проблеми. Тематика підготовки поліцейських до екстремальних ситуацій завжди є актуальною, особливо нині, коли на сході України проводиться антитерористична операція, а відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» [1], поліцейські на підконтрольних територіях забезпечують публічний порядок, охорону прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидіють злочинності. Основне навантаження у цій роботі покладається на навчальні заклади зі специфічними умовами навчання, які здійснюють відповідну підготовку поліцейських, а також забезпечують курси підвищення кваліфікації.

Реформування правоохоронної системи загалом змусило переглянути систему та методику підготовки поліцейських. Актуальність цього питання пов'язана зі включенням в їх навчальний процес нових дисциплін або методики їх викладання, які спроможні забезпечити пристосування працівників до служби в екстремальних умовах. Така підготовка має включати елементи вправ із напрацювання нових навичок застосування спеціальних засобів, заходів фізичного впливу та вогнепальної зброї, враховуючи, що підготовка здійснюватиметься у спокійній мирній обстановці, на відміну від реальних бойових дій, тож має включати імітацію реальних бойових умов у вигляді тактичних ситуативних завдань.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Проблематика підготовки працівників правоохоронних органів, із точки зору техніки й тактики, з метою забезпечення особистої безпеки розглядалась у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених – О.М. Бандурки, Г.Ф. Горпинича, І.А. Копилова, Л.С. Криворуч-

ко, М. Лонсдейла, Н.М. Ознобішина, О.І. Остапенка, Р. Рейла О.П. Рябченка, В.А. Спирідонова, В.П. Петкова, С.В. Петкова, В.А. Спирідонова, Л.М. Українця, С. Франко, О.В. Шаповалова, І. Шмигіна та інших. Водночас, як правило, питання фізичної, вогневої та тактико-спеціальної підготовки вивчалися відокремлено, а не як єдина комплексна педагогічна система, яка включає форми, методи інноваційного навчання поліцейських для забезпечення повноцінного виконання їх службових обов'язків, особливо в екстремальній (кризовій) ситуації.

Формулювання завдання дослідження полягає у визначенні особливостей процесу підготовки (навчання) поліцейських до екстремальних (кризових) умов, пов'язаних з їх професійною діяльністю, з метою його оптимізації.

Виклад основного матеріалу. Професійна діяльність поліцейського потенціоє екстремальні (кризові) ситуації, тож, від ефективності та правомірності його дій залежить їх особиста безпека та безпека громадян, успішність виконання конкретної службової задачі.

Екстремальні ситуації – це неочікувані, раптово виникаючі небезпечні обставини, які характеризуються невизначеністю, складністю прийняття рішення, гострою конфліктністю, стресовим станом та становлять загрозу життю і здоров'ю працівника, вимагають максимальної мобілізації резервних можливостей його організму [2]. Тож, екстремальна ситуація, як правило, характеризується: загрозою для життя і здоров'я поліцейського і громадян; вираженим дефіцитом часу для оцінки ситуації і прийняття правомірного і тактично-доцільного рішення; високим ступенем відповідальності за наслідки дій, зумовлених прийнятими рі-

шеннями; високою емоційною напруженістю; необхідністю виконувати рухові дії, характеризуються високою інтенсивністю або великим обсягом фізичного навантаження; необхідністю застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї.

Екстремальна ситуація може перерости у кризову. Кризова ситуація розглядається як наслідок яких-небудь протиправних явищ, часом небалих, халатних дій бездіяльності. Іншими словами, це особливий, надзвичайний стан, що склався в результаті здійснення конкретною особою (особами) протиправних дій, а також прояв природних сил і інших обставин, небезпечних для життя і здоров'я людей [3, с. 158]. Одним із прикладів кризової ситуації є масові заворушення під час проведення масових заходів, коли виникають негативні, неприязні почуття, суперечливі думки, зіштовхуються інтереси, що переростає у конфліктні відносини, які можуть призвести до відкритого зіткнення сторін.

В екстремальній ситуації поліцейські потрапляють не лише під час надзвичайних обставин. Як правило, діяльність поліції під час несення служби неможливо повністю прогнозувати. Екстремальні умови можуть виникнути раптово на окремих об'єктах, у населених пунктах або під час припинення правопорушень, реакції правопорушників на затримання або внаслідок іншого загострення кримінальної обстановки. Причому життя або здоров'ю поліцейського потенційно загрожує реальна небезпека.

На поліцейських, крім загальних чинників небезпеки, які діють на пересічних громадян, також діють специфічні професійні чинники. Їх діяльність характеризується значними фізичними та психічними навантаженнями, необхідністю приймати відповідальні рішення в умовах дефіциту часу та інформації, протидіяти озброєному або груповому нападу чи масовим порушенням громадського порядку.

У низці випадків під час виникнення таких кризових ситуацій службові особи, відповідальні за прийняття рішень, через нервову напруженість і стресовий стан можуть діяти неправильно, внаслідок чого гинуть люди,

або (що також небезпечно) зовсім не здатні приймати будь-які рішення. Підвищений рівень небезпеки є одною з ознак екстремальної (кризової) ситуації, який проявляється у зменшенні уваги та втраті сприйняття реальних умов працівниками, що потрапили до неї, і, як наслідок, спричинення як правоохоронцям, так і оточуючим людям фізичних ушкоджень та в деяких випадках втрати життя.

При цьому в результаті помилок, що допускаються поліцейськими у цих ситуаціях, трапляються загибель і поранення їх самих або громадян. Особливості службової діяльності поліцейського зумовлюють необхідність спеціальної підготовки до дій в екстремальних ситуаціях. Ця підготовка має мати цілеспрямований, комплексний і системний характер. Однак нині існує протиріччя між вимогами до високого професіоналізму поліцейських і недостатньою підготовленістю випускників ВНЗ зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, до дій в екстремальних ситуаціях. Зокрема, одним із чинників, які зумовлюють цю проблему, є нестиковка між нововведеними і чинними нормативно-правовими актами, які регулюють діяльність поліції, а також згідно з якими навчають поліцейських.

Так, існують суттєві розбіжності в одночасно чинних і застосовуваних наказах Національної поліції України «Про затвердження Курсу стрільб для поліцейських та норм витрат боєприпасів, пострілів, вибухових пакетів і гранат поліцейськими під час проведення практичних стрільб» від 20.09.2016 р. № 900 [4] і МВС України від 07.09.2011 р. № 658 «Про затвердження Курсу стрільб із стрілецької зброї для рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України та норм витрат боєприпасів МВС, ГУМВС, УМВС, відомчими навчальними закладами» [5].

Як правильно зауважують науковці та практики, наказ № 900 містить більш новітні вправи зі стрільби порівняно з наказом № 658, однак нині він для підготовки майбутніх поліцейських не застосовується. Парадокс цей викликаний правовою колізією, адже органів внутрішніх

справ України більше не існує у зв'язку з реформуванням їх у систему правоохоронних органів, так само, як юридично не існує ВНЗ МВС України, а статус чинних ВНЗ як «ВНЗ зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських», передбачених у Законі України «Про Національну поліцію», доніні не визначено. Через це курсанти зазначених закладів вивчають застарілу програму стрілецької підготовки, яка досить суттєво відірвана від реальних умов вогневого контакту в мирному житті, а тим більше, не відповідає вимогам реальних подій воєнних дій [6].

Враховуючи необхідність модернізації наявної системи підготовки поліцейських та потреби врахування у процесі навчання елементам підготовки до дій в екстремальних ситуаціях, вважаємо за доцільне визначити систему її компонентів та принципів.

Варто звернути увагу на те, що Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції від 26.01.2016 р. № 50 [7] пропонує з метою вдосконалення системи службової підготовки поліцейських запроваджувати такі її взаємопов'язаними між собою елементи: функціональна підготовка; загальнопрофільна підготовка; тактична підготовка; вогнева підготовка; фізична підготовка.

Якщо в системі службової підготовки йдеться про підвищення рівня знань, умінь, навичок та професійних якостей поліцейських із метою забезпечення їх здатності до виконання завдань з охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічного (громадського) порядку та безпеки, то навчання майбутніх поліцейських переслідує оволодіння такими знаннями та набуття практичними навичками вперше. Однак такі елементи підготовки майбутніх поліцейських також мають бути пріоритетними у програмах навчання.

До компонентів системи підготовки поліцейських, які дадуть змогу підготувати їх до дій в екстремальних умовах, мають належати такі складові елементи: фізична підготовка; вогнева підготовка; тактична (тактико-спеціальна) підготовка; психологічна підготовка; норма-

тивно-правова (юридична) підготовка; безпека життєдіяльності; домедична підготовка. У сукупності вони дають очікуваний результат та формують бажану інтегральну підготовку.

Безперечно, сучасний підхід до навчання має формуватись у вигляді спеціалізованих комплексних вправ та практичних і ситуативних задач, які моделюють умови оперативно-службової діяльності. Одним із безумовних елементів підготовки поліцейських до дій в екстремальних умовах є навчальна дисципліна «тактико-спеціальна підготовка» або «тактична підготовка». Вона передбачає набуття та вдосконалення поліцейськими навичок щодо: збирання, узагальнення та аналізу інформації про оперативну обстановку, прогнозування розвитку подій, прийняття раціональних управлінських рішень; формування морально-психологічної стійкості до виконання службових завдань в особливих умовах; перевірки документів у підозрілих осіб, доставляння правопорушників до підрозділу поліції, зупинки та огляду транспортного засобу; огляду місць можливого перебування осіб, які переховуються від слідства і суду, ухиляються від виконання кримінального покарання; дій при виявленні вибухових пристроїв та речовин (у тому числі наркотичних); припинення групових порушень публічного (громадського) порядку та масових заворушень; затримання правопорушників (у тому числі озброєних, у будинках та на місцевості) як особисто, так і в складі наряду з правомірним застосуванням поліцейських заходів примусу; припинення протиправних дій за допомогою вогнепальної зброї, застосування та використання зброї у службовій діяльності (прийняття рішення про застосування та використання вогнепальної зброї, вибір цілі для знешкодження); володіння прийомами особистої безпеки в типових та екстремальних ситуаціях, у разі силового припинення протиправних проявів, а також у разі аварій, катастроф та інших надзвичайних ситуацій; ефективного застосування основних різновидів спеціальних засобів, які перебувають в обігу поліції, та дотримання правил їх експлуатації; інших питань тактичної підготовки, які виникають у процесі службової діяльності.

Одним з інноваційних прийомів підготовки має стати моделювання екстремальних ситуацій – як специфічний вид практичного навчання з тактики, який містить елементи всіх видів підготовки з комбінуванням завдань із вогневої, фізичної, психологічної, нормативно-правової, домедичної (долікарської) підготовки та безпеки життєдіяльності, на якому курсант на тлі єдиної оперативної-тактичної обстановки набуває, закріплює і поглиблює теоретичні знання і практичні навички щодо оцінки обстановки, прийняття рішення з організації дій у надзвичайних умовах та забезпечення поліцією публічного порядку.

Активне впровадження в практику навчання і підготовки майбутніх поліцейських елементів напруженості, раптовості, небезпеки і ризику на заняттях із тактико-спеціальної підготовки передбачають чітку організацію і точне дотримання встановлених правил і заходів безпеки. Суворе дотримання заходів особистої безпеки на практичних заняттях із тактичної підготовки має бути спрямована не на відмову від небезпечних і ризикованих ситуацій, а на попередження та виключення нещасних випадків. Для цього науково-практичні працівники (тренери) заздалегідь мають планувати кількість і характер елементів ризику і небезпеки під час виконання певних завдань і вправ, передбачати заходи, що виключають можливість нещасних випадків і пригод. Перед заняттями викладач (тренер) обов'язково має проводити інструктаж, який доводить до курсантів вимоги нормативно-правових актів із питань заходів безпеки.

На сучасному етапі структура побудови, завдання і функції діючої програми навчання мають докорінно змінитися. Стандартні методи викладання обов'язково мають доповнитися перспективними методиками, такими як групові вправи (сценарії з моделювання екстремальних ситуацій).

Таке навчання має бути практично спрямованим, тобто майже 90% загального навчального часу такого виду занять має включати практичні вправи, і розрахованим на набуття стійких навичок щодо дій поліцейських у звичайних умовах і в критичних ситуаціях.

Практичні заняття з тактичної підготовки для майбутніх поліцейських мають переважно проводитися на спеціально обладнаних тактичних містечках, полігонах та в тирах (стрільбищах), при цьому вони мають екіпіруватися відповідним озброєнням (страйкбольними або пейнтбольними приладами), спеціальними засобами індивідуального захисту та активної оборони, технічними засобами зв'язку з метою відтворення реальної бойової обстановки.

Як показує практика, навчання поліцейських (само)захисту і діям у надзвичайних ситуаціях потребує також і включення в підготовку такого обов'язкового елементу, як методика надання домедичної (долікарської) допомоги в разі виникнення надзвичайних ситуацій. Зокрема, у п. 4 ч. 1 ст. 18 Закону України «Про Національну поліцію» серед основних обов'язків поліцейського передбачено, що поліцейський зобов'язаний: «надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я», а у п. 14 ч. 1 цієї статті зазначено: «Поліцейський вживає всіх можливих заходів для надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я» [1].

Тож, доцільною є підготовка з надання медичної допомоги і лікування потерпілих або правопорушників відповідно до стандартів медичної допомоги, клінічних протоколів та інших галузевих стандартів у сфері охорони здоров'я держав-членів НАТО. Власний досвід переконує, що практичну значимість має включення до програми підготовки майбутніх поліцейських дисципліни «Тактична медична допомога», яка включає допомогу в екстремальних ситуаціях, наприклад, у випадках, коли і постраждалих, і так званий «парамедик» (особа без спеціальної медичної освіти) знаходяться в безпечній зоні стосовно ведення вогню, однак в умовах обме-

женої кількості обладнання і обмеженого часу, під час евакуації, до передачі професійними медиками, які мають мінімально необхідний набір обладнання. У країнах-членах НАТО такі стандарти використовуються для навчання військових підрозділів і обов'язкові для поліції [8].

Тож, до програми підготовки поліцейських має бути впроваджено вивчення курсантами ВНЗ зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, указаних сучасних технологій долікарської допомоги, засобів розшуку поранених, сучасного комплектно-табельного оснащення для надання медичної допомоги і лікування, засобів зв'язку та автоматизованих систем управління для надання належної медичної допомоги за стандартами і в межах термінів, встановлених у державах-членах НАТО.

Висновки. Досліджувані компоненти процесу підготовки майбутніх поліцейських до дій в екстремальних умовах мають бути реалізовані у ВНЗ зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, для курсантів у вигляді інтегральної підготовки, що являє собою комплексний процес та включає в себе системну сукупність компонентів із тактичної вогневої, фізичної,

психологічної, нормативно-правової, домедичної підготовки та безпеки життєдіяльності, яка орієнтується на безпосередні умови оперативно-службової діяльності співробітника, зумовлені екстремальними ситуаціями.

Такі заняття мають проводитися в рамках інноваційних методів навчання – моделювання і відпрацювання ситуативних завдань, на яких курсант набуває, закріплює і поглиблює теоретичні знання і практичні навички щодо оцінки обстановки, прийняття рішення з організації дій у надзвичайних умовах та забезпечення поліцією публічного порядку.

Обов'язковою до включення в програми підготовки поліцейських із метою підготовки їх до дій в екстремальних ситуаціях є дисципліна «тактична медицина», яка містить елементи стандартів медичної допомоги, клінічних протоколів та інших галузевих стандартів у сфері охорони здоров'я країн-членів НАТО. У сукупності вищезазначені компоненти можуть забезпечити достатню та якісну підготовку працівників, які в подальшій професійній діяльності зазначать та реалізують свої підготовчі вміння та знання, задля забезпечення власної безпеки та безпеки інших людей.

Анотація

У статті розглянуто проблемні питання, які охоплюють поведінку працівників поліції в екстремальних і кризових ситуаціях і фактори, що її характеризують, а також визначено шляхи до ефективної сучасної системи організації підготовки поліцейських для виконання службових завдань в умовах, які викликають фізіологічний та психологічний стрес та пов'язані з ризиком для життя.

Ключові слова: екстремальні і кризові умови, вогнева підготовка, тактико-спеціальна підготовка, спеціальні засоби, психологічна, юридична підготовка, Національна поліція.

Аннотация

В статье рассмотрены проблемные вопросы, которые охватывают поведение сотрудников полиции в экстремальных и кризисных ситуациях и факторы, которые его характеризуют, а также определено пути повышения эффективности современной системы организации подготовки полицейских для выполнения служебных задач в условиях, которые вызывают физиологический и психологический стресс и связаны с риском для жизни.

Ключевые слова: экстремальные условия, огневая подготовка, тактико-специальная подготовка, специальные средства, психологическая, юридическая подготовка, Национальная полиция.

Gidenko E.S. A modern approach to training policy on action in extremely conditions

Summary

The article discusses of issues covering the behavior of the police in emergency and crisis situations and factors that characterize and identify effective modern system of police training to perform their tasks under conditions that cause physiological and psychological stress and related life-threatening.

The investigated components of process of preparation of future policemen to the actions in extreme terms must be realized in higher educational establishment with the specific terms of studies, that carry out preparation of policemen, for students as integral preparation, that presents by a soba complex process and includes for itself system totality of components from a tactical fire, physical, psychological, normatively-legal, домедичної preparation and safety of vital functions, that is oriented on the direct terms of operatively-official activity of employee, conditioned extreme.

Obligatory to plugging in the programs of preparation of policemen with the aim of preparation of them to the actions in extreme situations there is discipline “tactical medicine”, that contains the elements of standards of medicare, clinical protocols and other industry standards in the field of a health protection countries-members of NATO.

In totality the above-mentioned components can provide sufficient and quality preparation of workers that in further professional activity will mark and will realize the preparatory abilities and knowledge, for the sake of providing of own safety and safety other.

Key words: extreme conditions, fire training, tactical and special training, special tools, psychological, legal training, the National police.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580–VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.kadrovik01.com.ua/regulations/8186/10462/470444/>
2. Екстремальні ситуації та умови, що їх породжують [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eco.dt-kt.net/books/book-1/chapter-893>.
3. Тактика діяльності міліції громадської безпеки [Навч. пос.] / Кол. авт. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – 260 с.
4. Про затвердження Курсу стрільб для поліцейських та норм витрат боєприпасів, пострілів, вибухових пакетів і гранат поліцейськими під час проведення практичних стрільб : Наказ Національної поліції України від 20.09.2016 р. № 900 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tranzit.ltd.ua/nakaz>.
5. Про затвердження Курсу стрільб із стрілецької зброї для рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України та норм витрат боєприпасів МВС, ГУМВС, УМВС, відомчими навчальними закладами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS267.html.
6. Мислива О.О., Москалець А.П. Інноваційні методи стрілецької підготовки поліцейських // Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України: зб. матеріалів II міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 21 квітня 2017 р. / МВС України, Департамент патрул. поліції України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. спец. фіз. підготовки. – Харків : ХНУВС, 2017.
7. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : Наказ МВС України від 26.01.2016 р. № 50 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>.
8. TCCC VS CLS. За якими протоколами навчати військових і чи варто вибирати взагалі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://patriotdefence.org/ua/news/articles/tccc-vs-cls-which-protocol-is-worth-choosing-in-military-training.html>.